

OD AUTORA	13
ROZDZIAŁ WSTĘPNY	15
1. Pojęcie Nowej Marchii, nazwa obszaru	15
2. Źródła. Dorobek historiografii, zwłaszcza polskiej	22
ROZDZIAŁ I	
ZANIM WKROCZYLI BRANDENBURCZYCY. MIĘDZY POLSKĄ/ WIELKOPOLSKĄ I KSIĘSTWEM POMORSKIM (VI-POŁOWA XIII W.)	49
1. Ziemie południowo-zachodniego Pomorza w okresie wczesnośredniowiecznym. Osadnictwo (do 1200/1250) na podstawie wykopalisk	49
2. Między pierwszymi Piastami i Ludolfingami (X w.)	110
3. Wiek XI – Santok – klucz królestwa polskiego. Drzeń (Drezdenko) czy Drzycim?	114
4. Kasztelania cedyńska	119
5. Problem granicy plemiennej i państwowej pomorsko-polskiej	119
6. Między Władysławem Odonicem, Henrykiem Brodatym i Barnimem I	121
6.A Templariusze na pograniczu: Fundacja chwarszczańska (1232)	124
6.B Gdzie była ziemia kiniecka?	128
6.C Kasztelania santocka i drzeńska (1233)	131
6.D Joannici korytowscy w ziemi choszczeńskiej (1237)	132
6.E Templariusze w Myśliborzu (1238)	135
6.F Początki kolonizacji niemieckiej pod rządami Barnima I	137
7. Rywalizacja o pogranicze wielkopolsko-śląsko-pomorskie (1239–do ok. 1252)	139
7.A Początek zmian ustrojowych	145
7.B Początki Pelczyc	146
8. Jurysdykcja kościelna na ziemiach pogranicza pomorsko-wielkopolskiego (1124–1250)	147
8.A Spór lubusko-kamieński nad Myśłą	150
ROZDZIAŁ II	
POWSTANIE, ROZWÓJ I DZIEJE ZAODRZAŃSKIEGO KRAJU (TERRA TRANSODERANA) ASKAŃCZYKÓW (OK. 1250/1255 – OK. 1319)	153
1. Nabytki w prawobrzeżnej kasztelanii santockiej (ok. 1251–1255/1260)	155
1.A Lokacja Gorzowa	161
2. Konflikt z templariuszami. Margrabiowie w Myśliborzu (1262). Początki miasta	163
3. Podział Nowej Marchii i jej władcy do 1320 r.	167
4. Margrabiowie w ziemi chojeńskiej (1267/1270)	167
5. Obszar badany obszarem lennym margrabiów brandenburskich (od 1231)	170

6.	Walki o Santok i Drezenko 1265–1270. Margrabiowie w ziemi choszczeńskiej	177
7.	Kontrofensywa pomorsko-wielkopolska (1271–1278)	179
8.	Nabycie ziemi golenickiej (1276). Ród Kerkowów i początki miasteczka Schildberg/Golenice	181
9.	Nabycie ziemi lipiańskiej (1276). Powstanie miast: Nowego Berlina/Barlinka (1278) i Schönfliess/Trzcińska (1281)	184
10.	Barnim I lennikiem margrabiów nad Małą Iną (1278). Najazd polski (1278)	187
11.	Nabycie ziemi świdwińskiej i pelczyckiej (1280)	190
12.	Nowy przywilej miejski dla Myśliborza. Miejskie prawo myśliborskie (1281)	193
13.	Ziemia Zaodrzańska w okresie wojny z Bogusławem IV (1282–1284)	193
14.	Krzyżacki epizod w kasztelanii drzeńskiej(?). Początki miasta Strzelce (Friedeberg)	195
15.	Linia starsza margrabiów w enklawie świdwińskiej (1292). Początki miasta Świdwina	198
16.	Zbrodnia rogozińska. Wdzierstwo Askańczyków na Zadrawie (1296). Początki Drawska (1297). Granica na Noteci	200
17.	Ziemia pelczycka poszerza dział linii starszej Askańczyków (1298). Wojna z Bogusławem IV i Władysławem Łokietkiem (1299)	206
18.	Miasto Cedynia w rękach rycerstwa	208
19.	Lokacja miast zadrawskich Kalisza i Wąlcza (1303)	210
20.	Pogranicze z księstwem szczecińskim. Rzekoma wojna z Ottonem I szczecińskim (1302)	211
21.	Nowa Marchia w okresie podboju Pomorza Środkowego i Nadwiślańskiego (1306–1310)	211
22.	Nowa Marchia pod rządami margrabiego Waldemara (1308–1319)	212
22.A	Kolonizacja. Dalsze miasta i miasteczka	213
22.B	Gorzów rozszerza stan posiadania na Zawarcu	222
22.C	Nowa Marchia w okresie wojny północnej (1312–1316)	224
22.D	Marchia kurczy się (1315–1319)	227
22.E	Śmierć Waldemara	232
23.	Ustrój. Wójtostwa. Początki organizacji stanowej	232
24.	Kościół na pograniczu. Jurysdykcja diecezjalna	238
24.A	Rozgraniczenie poznańsko-kamięńskie	246
25.	Instytucje kościelne	247
25.A	Cystersi w Bierzwniku (1286/1294–1320)	247
25.B	Cysterki w Cedyni	251
25.C	Cysterki w Pelczycach (1290)	256
25.D	Cysterki z Recza	260
25.E	Kolegiata pw. NMP i św. Piotra i Pawła w Myśliborzu (1298)	264
25.F	Komandoria chwarszczańska templariuszy	268
25.G	Komandoria czaplinecka templariuszy	270
25.H	Kasata zakonu templariuszy	271

25.I	Początki augustianów (Lipiany – Chojna – Strzelce)	272
25.J	Początki opactwa cysterskiego w Himmelstädt/Mironicach (1300)	274
25.K	Dominikanie z Myśliborza, Choszczna, Ińska	278
25.L	Franciszkanie z Choszczna, Drawsa	279
25.M	Deszcz meteorytów	280

ROZDZIAŁ III

EPIZOD POMORSKI (1319–1324/1328) 283

1.	Przejęciowe rządy Gryfitów pomorskich (1319–1324/1326)	283
2.	Polski program rewindykacji ziem zanoteckich	287
3.	Pierwszy przekaz o Żydach	290
4.	Sprawy kościelne	290

ROZDZIAŁ IV

PÓŁWIECZE WITTELSBACHÓW (1324–1373) 293

Część I: 1324–1347 293

1.	Odbudowa Ziemi Zaodrzańskiej w askańskich granicach (1324–1329)	293
1.A	Wojna z księstwami pomorskimi (1324–1328). Najazd polsko-litewski (1326)	293
1.B	Wypieranie Polski za Noteć (1328–1329)	304
1.C	Układ landsberski/gorzowski (1329) i powrót Brandenburgii do zamków nadnoteckich	307
2.	Rozprawa ze spotężniałymi Wedłami (1332–1333)	319
3.	Polska na Zadrawiu. Ciąg dalszy polsko-brandenburskiego konfliktu (1332–1337)	328
4.	Polskie nabytki zanoteckie (1337)?	333
5.	Opis kraju margrabiego: <i>Landbuch/Księga ziemska</i> (1337)	335
6.	Pokój polsko-brandenburski i brandenbursko-szczeciński (1338)	358
7.	Wójtostwo strzelecko-gorzowskie Ostenów	360
8.	Organizacja stanowa	361
9.	Sprawy Kościoła i instytucji kościelnych 1324–1349	363
9.A	Kolegiata myśliborska	363
9.B	Komturia chwarszczańska joannitów	365
9.C	Klasztory cysterskie	366
9.D	Inne konwenty	369
9.E	Archidiakonaty nowomarchijskie. Prepozytura kaliska biskupstwa poznańskiego	372
9.F	Przywilej dla Żydów	374

Część II: 1348–1360 375

10.	Wystąpienie Pseudo-Waldemara (1348). Stanowisko Nowej Marchii	375
11.	Wzrost roli stanów krajowych	377

ie walk z Pseudo-Waldemarem	386
sbachów (1360–1373)	389
z Polski	389
ezdenka (1365)	393
olskę Güntersbergów krajeńskich	397
na Zadrawiu w ziemi wałeckiej i czaplineckiej.	
8)	399
	405
abytki za- i nadnoteckie	406
icy w Insku i okolicy	407
371–1373)	409
Chojną i rycerstwem Nowej Marchii. Upadek	
3)	413
u terytorialnego. Landwójtowie (starostowie)	416
amkowe	423
lskiej stronie” Warty	429
8–1373	430
ka	430
ikonalna	432
zka w Chwarszczanach	433
z Bierzwnika	434
wtedy Loco coeli/Himmelstädt)	437
	437
	437
	438
ickie	440
nsów	441
	441
1373–1402)	445
skiego, króla niemieckiego	
ł–1378)	445
ie” i losy Wałcza	449
ędzy ziemskiej (1375)	452
ry rureckiej (1375–1376)	453
fryd)	455
ie Güntersbergów	457
t jako kandydat do tronu polskiego (1381–1385)	459
ii w wojnie domowej w Polsce	460
rińskiej przez zakon krzyżacki.	
świdwińskie	467

3. Jan książ	
Kaspar v	
3.A U	
3.B St	
4. Margrab	
oraz wój	
4.A A	
4.B K	
4.C S	
5. Organiz	
5.A A	
5.B K	
5.C O	
5.D J	
5.E C	
5.F D	
5.G K	
6. Zastaw	
6.A U	
6.B Z	

ROZDZIA

POD PANC (1384/1400

1. Zarząd	
1.A V	
1.B R	
1.C N	
1.D V	
1.E F	
1.F V	
2. Sytuacj	
2.A S	
2.B S	
2.C F	
2.D S	
2.E I	
2.F C	
3. Udział	

12. Stosunki z Polską w okresie walk z Pseudo-Waldemarem	386
Część III: Ostatnie lata Wittelsbachów (1360–1373)	389
13. Straty terytorialne na rzecz Polski	389
13.A Hołd Ostenów z Drezdenka (1365)	393
13.B Wasalizacja przez Polskę Güntersbergów krajeńskich	397
13.C Polskie rekuperacje na Zadrawiu w ziemi waleckiej i czaplineckiej. Układ drawski (1368)	399
13.D Zamek Stolzenburg	405
13.E Polska traci świeże nabytki za- i nadnoteckie	406
13.F Wedlowie z Krzywnicy w Insku i okolicy	407
14. Schyłek Wittelsbachów (1371–1373)	409
14.A Zatarg joannitów z Chojną i rycerstwem Nowej Marchii. Upadek Wittelsbachów (1373)	413
15. Ustrój. Organizacja zarządu terytorialnego. Landwójtowie (starostowie)	416
15.A Zamki. Rycerstwo zamkowe	423
15.B Gorzowanie na „polskiej stronie” Warty	429
16. Organizacja kościelna 1348–1373	430
16.A Kolegiata myśliborska	430
16.B Organizacja archidiakonalna	432
16.C Komandoria joannicka w Chwarszczanach	433
16.D Opactwo cysterskie z Bierzwnika	434
16.E Cystersi z Mironic (wtedy Loco coeli/Himmelstädt)	437
16.F Cysterki z Recza	437
16.G Cysterki z Pelczyc	437
16.H Cysterki z Cedyni	438
16.I Klasztory mendykanckie	440
16.J Początki sekty waldensów	441
17. Sytuacja Żydów	441

ROZDZIAŁ V

CZASY LUKSEMBURGÓW (1373–1402)	445
1. Pod rządami cesarza rzymskiego, króla niemieckiego i czeskiego Karola IV (1373–1378)	445
1.A „Pustkowia Wedelskie” i losy Wałcza	449
1.B Nowa Marchia w <i>Księdze ziemskiej</i> (1375)	452
1.C Zakończenie awantury rureckiej (1375–1376)	453
1.D Pokój ziemski (Landfryd)	455
1.E Wójtostwo zadrawskie Güntersbergów	457
2. Jan (1378–1380) i Zygmunt jako kandydat do tronu polskiego (1381–1385)	459
2.A Udział Nowej Marchii w wojnie domowej w Polsce	460
2.B Nabycie ziemi świdwińskiej przez zakon krzyżacki. Pierwsze wójtostwo świdwińskie	467

3.	Jan książę zgorzelecki po raz drugi (1385) 1388–1396, wójtowie Kaspar von Donin (ponownie) i Arnold von der Osten	469
3.A	Udział rycerstwa Nowej Marchii w porwaniu księcia Geldrii	473
3.B	Starania o sprzedaż Nowej Marchii	475
4.	Margrabia Zygmunt Luksemburg (1396–1402), jego starosta Jan z Wartenberka oraz wójt naddrawski Henryk von Güntersberg	476
4.A	Anarchia feudalna	478
4.B	Kwestia Kostrzyna. Sprzedaż ziemi drawskiej	479
4.C	Sytuacja Santoka i Dankowa	484
5.	Organizacja kościelna w latach 1373–1402	485
5.A	Archidiakonaty	485
5.B	Kolegiata myśliborska	486
5.C	Osądzenie waldensów (1392–1394)	487
5.D	Joannici z Chwarszczan	491
5.E	Cystersi i cysterki	492
5.F	Dalsze relacje Gorzowa z polskimi cystersami z Paradyża	495
5.G	Klasztory mendykanckie	497
6.	Zastaw „ziemi zaodrzańskiej”, teraz już okrojonej Nowej Marchii (1402)	499
6.A	Układ z Polską	499
6.B	Zastaw dla zakonu krzyżackiego	501

ROZDZIAŁ VI

POD PANOWANIEM ZAKONU KRZYŻACKIEGO

(1384/1400/1402–1454/1455)		505
1.	Zarząd i administracja krzyżackiej Nowej Marchii	506
1.A	Wójtostwo nowomarchijskie	506
1.B	Radcy wójta (advocati consilii)	513
1.C	Nadleśni i wójtowie Świdwina 1402–1455	514
1.D	Wójtostwo naddrawskie (kaliskie)	516
1.E	Burgrabstwo „hauptmanstwo”– starostwo?) Kostrzyna, Drezdenka, Choszczna, Gorzowa	517
1.F	Włodarstwa	520
2.	Sytuacja wewnętrzna w latach 1402–1409	521
2.A	Stosunki z Brandenburgią. Sprawa Dankowa	527
2.B	Stosunki z Pomorzem. Spór graniczny nad Rurycą	529
2.C	Polsko-krzyżacki spór graniczny nad Notecią (1402–1409). Początki Ostenów na Golenicach	532
2.D	Sprawa Kostrzyna. Zamek santocki joannitów – enklawą brandenburską(?)	542
2.E	Krzyżackie roszczenia i nowe polskie rekuperacje między Drawą, Gwdą i Notecią (1402–1407)	544
2.F	Gorzów pod biskupią kłatwą. Awantura o wioski polskie na Zawarcu	552
3.	Udział i rola Nowej Marchii w wojnie polsko-krzyżackiej (1409–1411)	554

4.	Między pokojem toruńskim a nową wojną z Polską (1411–1414)	564
5.	Między wojną głodową i golubską, czyli ściana wschodnia krzyżackiej Nowej Marchii a Polska w latach 1414–1422/1423	570
5.A	Konflikt z Wedlami (1421)	588
5.B	Drahimska awantura. Nowa Marchia w okresie wojny golubskiej i w pokoju melneńskim (1422)	593
6.	Między wojnami (1422–1431)	598
6.A	Zakończenie drahimskiej awantury	598
6.B	Rokowania graniczne	600
6.C	Roszczenia brandenburskie	606
6.D	Król Danii, Szwecji i Norwegii Eryk słupski w Gorzowie (1423)	608
6.E	Powrót Wedlów do Drawna (1425)	609
6.F	Nowa Marchia wobec wojen husyckich i roszczeń brandenburskich (1421–1430)	610
6.G	Kryzys przysięgowy (1430)	614
6.H	Burza koronacyjna (litewska) w Nowej Marchii	616
6.I	Zakończenie kryzysu przysięgowego	618
7.	Nowa Marchia w okresie wojny polsko-krzyżackiej 1431–1435	619
7.A	Rozpoczęcie wyprawy czesko-polskiej (1433). Sytuacja w Nowej Marchii	626
7.B	Zajęcie Santoka	628
7.C	Zajęcie Strzelec i Dobiegniewa	630
7.D	Krzyżackie zbrojenia	632
7.E	Oblężenie Gorzowa (9–15 czerwca). Uniwersał Ostroroga	633
7.F	Operacja w zachodniej Nowej Marchii	634
7.G	Poddanie się Polsce Choszczna i rodu Wedlów	636
7.H	Oblężenie Chojny. Przemarsz na Pomorze	639
7.I	Walka Bogusława IX o opanowanie ziemi świdwińskiej (1433)	640
7.J	Między zawieszeniem broni a rozejmem (wrzesień – grudzień 1433)	643
7.K	Nowa Marchia po najeździe. Represje wobec joannitów (1433–1435)	645
7.L	Między Łęczycą a Brześciem (1433–1435)	651
7.M	Pokój brzeski i jego wprowadzenie w życie. Granica Polski z Nową Marchią (1435–1437)	655
7.N	Degradacja Morynia	657
8.	Realizacja postanowień traktatu brzeskiego. Granica Polski z Nową Marchią (1435–1441)	659
9.	Nowe spory o granice i wsie opodal Drezdenka	664
10.	Brandenburgia wobec Nowej Marchii 1433–1438	667
11.	Kryzys roku 1443	669
12.	Ostatnie krzyżackie lata (1444–1454)	682
12.A	Wokół Santoka	686
12.B	Ostatni wójtowie	688
12.C	Roszczenia polskich Ostrorogów (Nałęczów)	691
12.D	Awantura pełczycka (1451)	691
12.E	Koniec sporu o Danków	694

12.F	Organizacja kościelna 1402–1454	696
12.G	Archidiakoni nowomarchijscy biskupstwa kamieńskiego	697
12.H	Prepozytura kaliska	703
12.I	Kolegiata myśliborska	703
12.J	Zakusy na Chwarszczany	705
12.K	Sekta waldensów tliła się nadal	706
12.L	Plan przeniesienia cystersów z Bierzwnika i Mironic do Prus	707
12.M	Konwenty cysterek	709
12.N	Klasztory mendykanckie w latach 1402–1455	711
12.O	Kartuzja świdwińska	713
12.P	Mniejszość żydowska	721
13.	Ocena lat 1402–1454/1455	722

ROZDZIAŁ VII

W CZASACH PIERWSZYCH HOHENZOLLERNÓW (1454/1455–1535)		725
1.	Nowa Marchia znów w Brandenburgii (1454–1455)	725
1.A	Nabycie Świdwina i Drezdenka (1455)	733
1.B	Rejestr lenników elektora Fryderyka II	738
2.	Władcy Nowej Marchii 1454–1535. Ich nowomarchijskie itinerarium	747
3.	Urzednicy zarządu terytorialnego i gospodarczego (1454–1535)	749
3.A	Landwójtowie Nowej Marchii	750
3.B	Wójtowie świdwińsko-drawscy (i choszczeńscy)	753
3.C	Wójtostwo Drezdenka	757
3.D	Wójtowie Kostrzyna	760
3.E	Przejsciowe okręgi zamkowe: Pełczyce, Santok	762
3.F	Państwowa administracja gospodarcza	763
4.	Stosunki na pograniczu z Polską w okresie wojny trzynastoletniej (1454–1466)	765
5.	Nowa Marchia podczas wojen o sukcesję szczecińską (1464–1479)	769
5.A	W I fazie (1464–1466)	769
5.B	Papsteinowie w Dankowie	770
5.C	Przemarsz polskich zaciężnych przez Nową Marchię w 1467 r.	772
5.D	Kampanie wojenne elektora 1468–1469 i pokój w Prenzlau (1472)	781
5.E	Między wojnami (1472–1478)	788
5.F	Podczas wojny z lat 1478–1479	789
6.	Pod rządami Jana Cycero (1479–1499)	794
6.A	Zmiany w zarządzie terytorialnym. Dalsze przywileje dla miast i rycerstwa	796
6.B	Nowe nieporozumienia z księstwem pomorskim	800
7.	Elektor Joachim I (1499–1535) i margrabia Albrecht (1499–1514)	804
7.A	Przegląd lenników (1499)	804
7.B	Współrządcy (1499–1514)	819
7.C	Ich urzednicy terytorialni	820
7.D	Stosunki z Polską	823
7.E	Matrykuła wojskowa (1529)	824

8. Prywatyzacja niektórych (wybranych) miast nowomarchijskich po 1454 r.: Boleszkowice, Moryń, Santok	825
9. Nowe spory z księstwem pomorskim	833
10. Sąd lenny mieszkowski	834
11. Życie religijne. Instytucje kościelne. Początki reformacji	836
11.A Kolegiata w Myśliborzu	836
11.B Komandoria joannicka w Golicach	838
11.C Komturia chwarszczańska joannitów	840
11.D Archidiakonaty	841
11.E Cystersi i cysterki	844
11.F Konwenty mendykanckie	848
11.G Kartuza świdwińska	851
11.H Jeszcze tliła się sekta religijna	853
11.I Początki reformacji	855
11.J Mniejszość żydowska	857
12. Władztwo księcia Jana. Pora na epokę nowożytną	857

POLITISCHE UND SOZIALE GESCHICHTE DER NEUMARK IM MITTELALTER (BIS ZUM JAHR 1535)	865
---	-----

INDEKS OSOBOWY	883
-----------------------	-----

INDEKS GEOGRAFICZNY	921
----------------------------	-----

BIBLIOGRAFIA	957
---------------------	-----

1. Zastosowane skróty bibliograficzne	957
2. Wydawnictwa źródłowe i częściej cytowana literatura	960

Wykaz ilustracji i map	989
------------------------	-----

Wykaz tablic	994
--------------	-----